

Motion till riksdagen 2007/08:So26

av Ylva Johansson m.fl. (s)
med anledning av skr. 2007/08:111

Barnpolitiken – en politik för barnets rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anføres i motionen om en nationell handlingsplan för utsatta barn.

Inledning

Regeringens skrivelse om barnpolitiken har en titel som förpliktar: ”Barnpolitiken – en politik för barnets rättigheter”. Tyvärr tar inte regeringen i skrivelsen något helhetsgrepp alls på barnpolitiken. Skrivelsen tar i stort sett bara upp några aspekter på barnpolitiken, främst barnkonventionen, föräldrastöd och våld mot barn. Skrivelsen innehåller många fina formuleringar, men det saknas nästan helt resonemang om samhällsutvecklingen i stort och dess konsekvenser för barn. Minskade sociala och ekonomiska klyftor är det mest verkningsfulla medlet för att förbättra barns villkor. Regeringens politik går i motsatt riktning, och här kolliderar skrivelsens formuleringar dramatiskt med effekterna av den politik som bedrivs i praktiken. Den borgerliga regeringens ekonomiska politik har på ett systematiskt sätt faktiskt ökat klyftorna i samhället genom enorma skattesänkningar för de allra rikaste samtidigt som sjuka och arbetslösa får kraftigt försämrade villkor och ökad otrygghet. Detta drabbar många barnfamiljer där någon av föräldrarna drabbas av sjukdom eller arbetslöshet hårt, vilket leder till försämrade levnadsvillkor och möjligheter för många utsatta barn.

Fel! Okänt namn

Utgångspunkter för en aktiv barnpolitik för barnets rättigheter

En aktiv barnpolitik måste beakta utvecklingen i hela samhället och involvera hela samhället. Den grundläggande utgångspunkten för ett barnpolitiskt synsätt bör vara att den ska återspeglas i alla beslut och verksamheter som rör flickor och pojkar upp till 18 år och att den ska utgå från barnkonventionens anda och intentioner. Barnpolitiken bör ha som grund den strategi som slogs fast av riksdagen 1999. Det betyder bl.a. omfattande krav på allt offentligt beslutsfattande. Barnkonventionen måste vara ett aktivt instrument och genomsyra allt beslutsfattande inom Regeringskansliet som rör barn. Barnperspektivet ska i lämplig omfattning finnas med i utredningsdirektiv. Barnkonventionen bör på olika sätt tas upp i utbildningar för de yrkesgrupper som ska arbeta med barn. Statligt anställda vars arbete har konsekvenser för barn och ungdomar bör erbjudas fortbildning för att kunna stärka sin barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen. Kommuner och landsting bör på samma sätt erbjuda sin personal fortbildning och inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet. Barnkonsekvensanalyser behöver göras vid statliga beslut som rör barn.

Barns och ungdomars inflytande och delaktighet i samhällsplaneringen måste beaktas. Vidare bör barnombudsmannens verksamhet utvecklas och barnstatistiken utvecklas så att klyftor och skillnader i levnadsvillkor kan åtgärdas eller kompenseras.

Barnpolitiken bör på ett strategiskt plan initiera, driva på och ge förutsättningar att samordna arbetet i hela samhället. Barnets rättigheter, så som de uttrycks i barnkonventionen, måste få genomslag på alla nivåer i samhället och i samtliga verksamheter där barn och unga berörs. Arbetet ska vara långsiktigt och ha som inriktning att påverka insatser inom olika verksamheter och på skilda nivåer i samhället.

Åtgärder behövs för att förbättra barnens situation i samhället

Barnfattigdom, barn i riskmiljöer, barn som mår dåligt, barn som är utsatta för våld och mobbning samt annan kränkande behandling både i den egna familjen och av andra, är en utmaning och kräver både generella och riktade insatser.

Om barnpolitiken ska bli tagen på allvar krävs att samhället håller fast vid en hög generell välfärd för att alla barn ska få bra chanser till en god uppväxt. Det är med en hög generell nivå inom barnhälsovård, förskola och skola som föräldrar får det bästa stödet i sin föräldraroll. En uppväxtmiljö med goda bostäder, varierad närmiljö och god tillgång på kultur och fritidsaktiviteter för alla barn minskar stressen och gör vardagslivet lugnare för både barn och deras föräldrar. En hög generell nivå med god kvalitet på verksamheten skap-

ar också ekonomiskt utrymme för de riktade insatser som kan krävas för barn i särskilt utsatta situationer, som familjer med missbruksproblem eller psykisk sjukdom.

Det som främst saknas i regeringens barnskrivelse är en analys av den förda politiken och konkreta insatser för att åtgärda konkreta problem. Insatser som studiematerial för föräldrastöd kan nog vara bra, men denna typ av indirekta insatser är inte tillräckliga. Samhället måste ta ett större och mer konkret ansvar för att stödja barn som behöver hjälp och för att utjämna de skillnader i levnadsvillkor som finns mellan barn i Sverige i dag.

Det behövs en aktiv barnpolitik för att förbättra barnens situation. Vi vill i denna motion peka på fyra områden där vi vill se åtgärder. För det första behöver insatserna för utsatta barn förbättras och en aktiv politik för att minska barnfattigdomen utvecklas. För det andra behöver stödet och insatserna för barn och ungdomar som mår dåligt förstärkas. För det tredje behöver arbetet med barnkonventionen och barnens rättigheter utvecklas. För det fjärde vill vi att Barnombudsmannen ska finnas kvar, som en viktig del i arbetet för barnens rättigheter.

1. Insatser för utsatta barn

Barn väljer inte sina föräldrar. Oavsett föräldrarnas förmåga att försörja dem har de rätt till en skälig levnadsstandard. Barnkonventionen slår fast att alla barn har samma rättigheter, utan diskriminering. Staten har förbundit sig att ”till det yttersta av sina resurser” verka för varje barns rättigheter.

Samhället har ett särskilt ansvar att stödja och skydda de barn vars föräldrar på grund av t.ex. missbruk eller sjukdom inte fullt ut klarar sitt föräldraansvar. Därför är det viktigt att den statliga tillsynen av familjehemmen stärks. I en nyligen presenterad rapport som Sveriges länsstyrelser gjort får var femte kommun allvarlig kritik för att man inte följer upp barn som placeras i familjehem. Kritiken riktas mot att socialtjänsterna inte håller kontakt med barnen och missar att ge barnen tillräckligt med stöd. Undersökningen av länsstyrelsernas tillsyn har blivit möjlig genom den särskilda satsning som den socialdemokratiska regeringen gjorde. Vi anvisar i det socialdemokratiska budgetalternativet för 2008 60 miljoner kronor mer än regeringen för tillsynen av familjehemmen.

Såväl Rädda Barnens som Socialstyrelsens rapporter om barnfattigdomen i Sverige visar på behovet av att analysera förändringar i trygghetssystemen ur ett barnperspektiv, så att de inte får diskriminerande effekter. Med fattigdom avses här levnadsstandarden i förhållande till vad som är normalt i det samhälle där individen lever.

Regeringens politik leder till ökade sociala och ekonomiska skillnader i samhället. Genom kraftiga försämringar i generella trygghetssystem som akassa och sjukförsäkring försämras villkoren för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Växande klyftor gör att vissa barn aldrig får samma möjligheter som många andra barn att genom en trygg uppväxt utvecklas optimalt efter sina förutsättningar. Även regeringens bostadspolitik, med avskaffade

Fel! Okänt namn på

bostadssubventioner och massiv utförsäljning av allmännyttan, riskerar att leda till sämre uppväxtvillkor för vissa barn.

Efter krisåren i mitten av 1990-talet, då andelen under det absoluta fattigdomsstrecket var som högst, vände utvecklingen och det blev successivt färre andelar fattiga varje år. Exempelvis var drygt en fjärdedel av alla ensamstående med barn – de flesta är ensamstående mödrar – fattiga år 1997 jämfört med inte fullt en tiondel år 2006.

Barns levnadsstandard är starkt beroende av vilken familj de tillhör. De bästa ekonomiska villkoren har Sverigefödda barn som bor med två föräldrar som båda är födda i Sverige. Störst är barnfattigdomen i hushåll där båda föräldrarna är invandrade. Bland dem bor mer än vart femte barn i ett hushåll som har en inkomst som understiger den absoluta fattigdomsgränsen.

Inom ramen för forskningsprojektet News har sambandet mellan klyftor i samhället och hälsotillstånd tydligt påvisats. En utjämning av sociala och ekonomiska villkor är det bästa sättet att generellt förbättra villkoren för utsatta grupper. Mot denna bakgrund är det mycket allvarligt att den borgerliga regeringens ekonomiska politik på ett systematiskt sätt faktiskt ökar klyftorna i samhället genom enorma skattesänkningar för de allra rikaste samtidigt som sjuka och arbetslösa får ännu tuffare villkor.

Skador är i Sverige ett av de stora folkhälsoproblemen. Antalet dödsfall till följd av skada är i Sverige dock förhållandevis lågt i jämförelse med många andra länder. Trots detta är skador den vanligast förekommande dödsorsaken för barn upp till 19 år. Dödlighet och sjukdom till följd av skador är inte enbart slumpmässiga, utan barn och ungdomar som lever i utsatta miljöer har en klart större risk att skadas. Både svenska och internationella studier har visat att även närområdets socioekonomiska karaktär, dvs. om det är ett rikt eller fattigt bostadsområde, inverkar på skaderisken.

I höstas avskaffade den borgerliga regeringen ett principiellt viktigt mål för den ekonomiska familjepolitiken. Sverige ska inte längre sträva efter en generell välfärdsmodell där utjämning och solidarisk omfördelning över livsrytmen och mellan de som har och de som inte har barn är vägledande. För oss är det tydligt att regeringen inte motsätter sig en utveckling där skillnaderna ökar mellan familjer med barn och andra grupper i samhället. Den solidariska omfördelningen som så länge varit en viktig del i utformandet av välfärdspolitiken tycks enligt regeringen ha spelat ut sin roll – ett principiellt steg som dessvärre också kan få långsiktigt allvarliga effekter.

Trots att vi är på toppen av en högkonjunktur sjunker inte längre behovet av socialbidrag. Under 2007 började i stället ganska många kommuner signalera att fler familjer än tidigare började få ekonomiska problem som följd av förändringarna i trygghetssystemen. Detta faktum avfärdades under året vid flera tillfällen av ansvariga ministrar vid bl.a. riksdagens frågestunder. Statistiken för 2007, som nu har kommit, visar dock att socialbidragsbehovet ökat i 90 kommuner, mitt i högkonjunkturen. Detta understryker vikten av att utvecklingen och regeringens politik för de mest utsatta grupperna analyseras, och insatser måste enligt vår mening göras för att förbättra situationen för bl.a. barnfamiljer.

Vi föreslår mot denna bakgrund en nationell handlingsplan för utsatta barn.

2. Insatser för barn och ungdomar som mår dåligt

En aktiv barnpolitik måste innehålla åtgärder för att förbättra barns och ungas uppväxtvillkor. Regeringens huvudförslag på detta område i propositionen är att ett frivilligt föräldrastöd ska erbjudas alla föräldrar med barn upp till 18 års ålder. En särskild utredare ska ta fram ett förslag på nationell strategi för kvalitetshöjande kompetensuppbyggnad och utveckling av samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap.

Vi socialdemokrater tycker att det är bra att det utvecklas ett arbete för föräldrastöd, men sammantaget anser vi att de föreslagna åtgärderna inte på något sätt är tillräckliga. Vad som framför allt behövs är konkreta åtgärder för att samhället på ett bättre sätt ska kunna stödja och hjälpa barn som mår dåligt. Vi efterlyser ett engagemang för och en upprustning och förstärkning av skolhälsovården och den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten.

Varje barn behöver en god start i livet. Den goda starten innefattar en bra mödra- och barnhälsovård, där samverkan mellan olika stödfunktioner inte bara blir ord på papper utan blir en verklig service till unga familjer. Familjecentraler som arbetsform erbjuder ett flexibelt och kompetent stöd till föräldrar, där både föräldrastöd och professionell barnhälsovård och socialtjänst samverkar med barnets bästa som utgångspunkt. En ordentligt utbyggd förskola, med pedagogisk kompetens och med riktade resurser som stöd för barn med särskilda behov och små barngrupper, blir en god uppväxtmiljö för barn och ett särskilt stöd för utsatta barn och familjer.

Många av de barn och ungdomar som signalerar psykisk ohälsa har också problem av social karaktär. Det handlar om små barn vars föräldrar sviktar i omsorgen om dem på grund av en egen psykisk sjukdom eller missbruk. Det kan också handla om större barn som visar upp egna riskbeteenden i form av allvarliga uppförande- och koncentrationsstörningar, aggressivitet, utagerande beteende, brister i den sociala utvecklingen, skolk, missbruk och kriminalitet. Det här är beteenden som ger dem problem i skolan och i det övriga livet.

För att samhället ska kunna hjälpa dessa barn krävs att det finns personal och resurser för att ingripa, stödja och hjälpa. Vuxenvärlden är skyldig att erbjuda unga människor en bra arbetsmiljö i skolan, och detta är en förutsättning för alla ungas utveckling. Det behövs tidiga insatser och en väl fungerande elevhälsa. Elevhälsan i skolan bör omfatta skolsköterska, skolkurator, skolpsykolog, skolläkare och specialpedagoger. Skolhälsovården inrättades en gång för att väga och mäta barnen, för att hålla koll på undernäring, sneda ryggar och synfel. Nu när barns och ungdomars fysiska hälsa kraftigt har förbättrats är det i stället andra frågor som tar större plats inom dagens elevhälsa. Det handlar om ätstörningar, övervikt, depression, oro, sömnsvårigheter, ångest, missbruksproblem etc.

Det finns stora skillnader i pojkars och flickors uppväxtvillkor. Pojkar och flickor möter delvis olika typer av svårigheter och utmaningar. Det finns t.ex. en mycket oroande ökning av psykisk ohälsa hos unga kvinnor som måste beaktas. Det måste finnas ett könsperspektiv när olika former av stöd och hjälp utformas.

Fel! Okänt namn på

Samarbete och samordning krävs för att insatser för barn och ungdomar ska bli effektiva. Det finns goda erfarenheter från kommuner som börjat samverka med övriga samhällsinstanser som ger stöd åt barn och ungdomar. En samlad ungdomshälsovård (ett exempel är Blå Kamelen i Helsingborg) är ett framgångsrikt sätt att organisera sig på. Genom att skapa gemensamma verksamheter kan samordningen och kvaliteten utvecklas. Förutom de nuvarande ungdomsmottagningarna kan en samlad ungdomshälsa innehålla primärvård, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatrisk kompetens.

Förstärkningar till barn- och ungdomspsykiatri (BUP) behövs och måste kombineras med bättre samverkan mellan BUP, elevhälsan och ungdomsmottagningarna. En enkät till verksamhetschefer i BUP visade för något år sedan att över hälften av mottagningarna måste ägna en stor del av sin tid åt s.k. första linjens vård, alltså sådant som egentligen skulle skötas av primärvården eller skolhälsovården. Detta skapar ett tryck på BUP-mottagningarna och bidrar till att huvuddelen av patienterna på många mottagningar aldrig får träffa en läkare. Även om huvudmännen prioriterar BUP och gör en målmedveten satsning kommer det att ta flera år att få stora förbättringar. Mot denna bakgrund är det allvarligt att regeringen inte kommer med några nya initiativ när det gäller psykiatri. Den socialdemokratiska regeringen tillsatte en stor psykiatriutredning 2003 som fick uppdraget att brett se över organisation och resursbehov inom hela psykiatri. Denna utredning blev klar för snart 1,5 år sedan, men fortfarande har regeringen inte lämnat några besked om, tillskjutit några resurser till eller aviserat någon samlad proposition om psykiatri. Det är oacceptabelt.

En större psykiatrisatsning bör omfatta en långsiktig plan där psykiatris mål, omfattning och åtagande i ett längre perspektiv slås fast. Verksamheten inom såväl den slutna som den öppna psykiatri behöver förstärkas och utvecklas på många områden. Det behövs ett brett program för kompetensutveckling för personalen, fler vårdplatser, särskilda insatser för psykiskt sjuka eller störda ungdomar i åldern 18–25 år, bättre möjligheter till rehabilitering och sysselsättning, en prioritering av barn- och ungdomspsykiatri och en särskild vårdgaranti för psykiska sjukdomar som tryggar sambandet mellan utredning och påbörjandet av behandling. En satsning måste vara långsiktig och starta omedelbart. Vi socialdemokrater har anvisat medel för en sådan satsning i vårt budgetalternativ.

3. Stärk arbetet med barnkonventionen och barnens rättigheter

Barnets mänskliga rättigheter handlar främst om goda uppväxtvillkor och rätt till utbildning och utveckling, men det handlar också om inflytande över sin egen situation och att få respekt för sina åsikter och synpunkter.

När det gäller kunskapen om barnkonventionen så sjunker den, och det innebär bl.a. att man måste jobba mer aktivt med detta inom förskola och skola. Inom utbildningen för lärare och förskollärare finns inte barnkonventionen med bland de kunskaper man ska ha.

I en undersökning som Barnombudsmannen gjort hade drygt 70 % av eleverna inte hört talas om FN:s barnkonvention eller var osäkra på om de har gjort det. En av tre svarar att de inte känner till någon rättighet som är viktig. Rätten att få komma till tals – en av barnkonventionens huvudprinciper – har de en mycket vag uppfattning om. Det är oroande att många av de yngsta medborgarna i samhället inte känner till att de har rätt att komma till tals i frågor som berör dem. Den nationella strategin för barnkonventionens genomförande som riksdagen beslutade om för snart tio år sedan är alltså fortfarande okänd för de allra flesta. För att förverkliga konventionens intentioner borde det därför starta en långsiktig strategisk planering om hur kunskapen ska spridas till barn och unga. Om fler barn och unga blir medvetna om sina rättigheter ökar trycket på vuxenvärlden att på olika sätt lyssna och ta hänsyn till rättigheterna. En start på detta utvecklings- och informationsarbete är att förskolans och skolans styrdokument förses med tydliga skrivningar om barnkonventionen och att det blir obligatoriskt med utbildning i barnkonventionen i lärarutbildningen.

4. Barnombudsmannens funktion

Statskontoret föreslog i en rapport till regeringen hösten 2007 att Barnombudsmannen skulle läggas ned och ersättas med en barndelegation. Vi är klart emot alla sådana idéer och förslag och oroade över den inställning till Barnombudsmannens funktion som det visade. Det är bra om regeringen nu klart visar att de inte vill avlöva eller lägga ned Barnombudsmannen.

Barnombudsmannens huvuduppgift är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Myndigheten ska driva på arbetet med barnkonventionen, vilket bl.a. inneburit att man utbildar och informerar om konventionen, men myndigheten ska också bevaka hur konventionen efterlevs i samhället. Barnombudsmannen lämnar t.ex. förslag till regeringen på ändringar i svensk lagstiftning och arbetar för att statliga myndigheter, kommuner och landsting ska använda barnkonventionen som en utgångspunkt i sitt arbete.

För att kunna företräda alla under 18 år har myndigheten regelbundna kontakter med barn och ungdomar för att ta reda på vad de tycker i aktuella frågor. Varje år lämnar Barnombudsmannen en rapport till regeringen. Den tar upp barns och ungas situation i Sverige och deras möjligheter och problem, och den är ett viktigt verktyg för att vuxna beslutsfattare ska kunna fatta bra beslut som rör barn och unga både nationellt, regionalt och lokalt.

Med den nya inriktningen i regeringens skrivelse till riksdagen får myndigheten ett ansvar för uppföljning och utvärdering av barns och ungas situation framför allt i kommunernas och landstingens verksamheter. Enligt skrivelsen ska inte lagen om Barnombudsmannen ändras, och det grundläggande mandatet ska vara samma som tidigare, men samtidigt lägger regeringen på myndigheten ytterligare ansvar. Det är en än tydligare styrning av en myndighet som vid sin tillblivelse inte skulle styras av regeringen.

Fel! Okänt namn på

Barnombudsmannen är den enda myndighet som ska företräda barn och unga. Den direkta kommunikationen med barn måste därför ses som mycket viktig. Även det pådrivande arbetet med att ta fram metoder och stödmaterial har varit uppskattat och efterfrågat.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis anser vi att det behövs kraftfulla åtgärder för att stödja och hjälpa utsatta barn. Vi föreslår därför en nationell handlingsplan för utsatta barn. Det behövs även direkta insatser för att stärka skolans elevhälsa och en ökad satsning på barn- och ungdomspsykiatri. Vidare måste barnfattigdomen analyseras och åtgärdas. Arbetet med barnkonventionen behöver utvecklas.

Stockholm den 2 april 2008

Ylva Johansson (s)

Christer Engelhardt (s)

Marina Pettersson (s)

Catharina Bråkenhielm (s)

Ann Arleklo (s)

Lars U Granberg (s)

Lennart Axelsson (s)

Per Svedberg (s)